

SALGIN HASTALIKLAR BAĞLAMINDA İKİ VAROLUŞ MÜCADELESİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: MALTHUSÇU KAOS & KROPOTKİNCİ KARŞILIKLI YARDIMLAŞMA

Araştırma Makalesi

Âdem ÇAYLAK¹

Hakan KARADİKEN²

Özet

Bu çalışma, doğayı referans alan iki farklı varoluşsal yaklaşımı karşılaştırarak, salgın hastalık bağlamında siyasal ve toplumsal bakış açılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bunlardan ilki, doğayı sınırlı kaynaklarla, insanı ise bencillik ve cinsellik konusunda irrasyonel olmakla betimleyen Malthus'tur. İkincisi ise doğaya ve insana ahlâki anlam vererek iyi olarak gören Kropotkin'dir. Malthus için doğa, savaşın ve mücadelenin olduğu bir yer iken; Kropotkin için canlıların genel refah için, doğanın zorluklarına karşı dayanışma içinde oldukları mekandır. Bu yaklaşımlar salgın hastalıklar bağlamında yorumlanarak, tüm insanlığın dış "öteki"si olan salgın hastalıklar karşısında varoluşsal mücadeleye ilişkin bakış açılarının eleştirel analizi yapılmıştır. Bunun sonucunda, toplumsal adalet ve ahlâki iyilik açısından Kropotkin'in teorisinin olumlu bir anlam ifade ettiği, Malthus'un teorisinin ise kaynakların kıtlığı üzerinden ahlâki gerçeklik üzerinde etkili olduğu yorumsamasıyla, toplumsal adaleti ve tüm toplumun iyiliğini zedelediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malthus, Kropotkin, Karşılıklı Yardımlaşma, Varoluş Mücadelesi.

¹ Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ademcaylak@gmail.com ORCID: [0000-0001-2345-6789]

² Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, hakankaradikenn@gmail.com ORCID: [0000-0003-3983-1269].

DOI: <http://doi.org/10.37460/j.2636-7823/2020.3.2.01>

Makale Gönderim Tarihi: 10.09.2020

Makale Kabul Tarihi: 12.10.2020

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE TWO STRUGGLE FOR EXISTENCE IN THE CONTEXT OF EPIDEMICS: MALTHUSIAN CHAOS AND KROPOTKIN'S MUTUAL AID

Research Article

Âdem ÇAYLAK

Hakan KARADİKEN

Abstract

This study aims to analyze the political and social perspectives in the context of epidemics by comparing two different nature-oriented existential approaches. The first of these is Malthus, who portrays nature as short of resources and humankind as irrational in terms of selfishness and sexuality. The second one is Kropotkin who dignifies both humankind and nature by ascribing an ethical meaning to them. While nature is a place in which there is nothing but war and struggle according to Malthus, it is a place in which all livings are being in solidarity for their general wealth according to Kropotkin. This study brings a critical analysis to the perspectives about struggle for existence against epidemics, which are the external and humanitarian beings of "other" by interpreting these approaches in the context of epidemics. As a result, the theory of Kropotkin reflects a positive meaning in terms of social justice and ethical benevolence, while the theory of Malthus damages the collective goodness and justice by evoking the impact of resource lackness on the ethical reality.

Keywords: Malthus, Kropotkin, Mutual Aid, Struggle for Existence.

GİRİŞ

Günümüz dünyası siyasal, ekonomik ve demografik sorunlar başta olmak üzere birçok sorunla mücadele etmektedir. Ancak insanlığın mücadele alanına, kendi etkisi dışında bir etkin alan da eklenmektedir: Doğa. İnsan, doğaya içkin bir varlık olarak, kendi egemen olduğu yaşam tarzı dışında, doğanın müdahalelerine de maruz kalmaktadır. Bugün bunun en bariz örneği, daha önceki yüzyıllardaki bulaşıcı ve salgın hastalıklarda görülenlere benzer şekilde, 2020’de tüm insanlığı tehdit eden koronavirüs (COVID-19) deneyimiyle öğrenilmektedir. İster üretilmiş ister doğanın dengesinin bozulmasından kaynaklı olsun, korona virüs, önceki bölgesel çapta seyreden salgın hastalıklardan farklı bir biçimde tüm insanlığı tehdit eden bir “dış öteki”ye dönüşmüştür. Bu bağlamda, insanlığın varoluşsal mücadelesinin bir eksen kaymasına uğrayacağı kesindir. Böylesi bir dış tehdit karşısında bir bütün olarak insanlığın, güç, soy, zenginlik, etnik ya da dini farklılıklar yüzünden yüzyıllardır aralarında var olan çatışmalardan azade, karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma içine mi gireceği yoksa semiz ve sağlıklı olanların ayakta kalacağı öjenikbeden politikalarına mı kendisini terk edeceğini zaman gösterecektir. İnsanın böyle bir deneyim karşısında nasıl bir tavır alacağı evrimsel açıdan önemli olsa da, bu sorunun türevleri politik, ekonomik ve ahlaki bir yön oluşturmaktadır. Politik ve ekonomik yönünü, insanların devletten bir şey beklemesi gerekip gerekmediği; başka bir deyişle devletin görevinin bu süreçte etkin olup olmayacağı oluştururken, ahlaki yönünü ise dezavantajlı olanlara karşı tutumun ne’liği oluşturmaktadır. Bu açıdan çalışma, tarihsel ve gözlemsel deneyimlerden ortaya çıkan teorik ve tanımlayıcı ifadelere dayanmaktadır. Biyolojik ve politik bir varlık olarak insanın, eylemekte ve eyleyememekteki özgürlüğü bu noktada ise hangi isimlerin ele alınacağı konusunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu deneyimsel öznenin bir tarafını İngiliz ekonomist Thomas Robert Malthus oluşturmaktadır. Çünkü Malthus, doğanın sınırlarına dikkat çekerek insan nüfusunun kontrolsüz artışının, insanlığın sonu anlamına geleceğini savunmaktadır. Bu bağlamda, devlet kontrolü; evliliği zorlaştırma, salgın hastalıklar ve savaşlar pozitif öğeyi oluşturmaktadır. Araştırma bağlamında değinilmesi gereken en önemli nokta salgın hastalıklar iken, ikincil nokta devlet kontrolüdür. Malthus’a göre salgın hastalıklar, doğal bir denetleme aracıdır. Salgın dönemlerinde devletler olumlu yönde bir etkide bulunmayarak, insanlığın ve kaynakların devamı için önemli bir adım atabilmektedir. Bu yaklaşımın siyasal kökeni, Hobbes’a; insanlığın doğa durumunda birbirinin düşman olduğu görüşüne; Malthus açısından da günün sonundaki kıt kaynak kavgası için, yani arzuların çatışması sonucu savaşa girecekleri öngörüsüne kadar uzanmaktadır. Ancak bu yaklaşımın, Malthus için birebir benimsenmediği de ayrıca belirtilmelidir. Çünkü Malthus daha en baştan değer yüklü bir yaklaşım sergilemeyerek, nüfusun azaltılması yönündeki engellere iyi-kötü nitelemesi yapmamaktadır. Diğer yandan, Hobbesçu felsefede birlerine göre kurt olan insanların çatışması, Malthus’a süreç olarak değil ancak ekonomik ve biyolojik

sonuç için olumlu bir anlam ifade etmektedir. Bu yaklaşımda Malthus'un perspektifinin oturtulabileceği alan; insanla birlikte kurulabilecek erdemli yönetimlerin yokluğu ve insan rasyonelliğinin kısıtlılığıdır. Bu sebeple insan, bir üst otorite (doğa, devlet, ahlak, vicdan vb.) tarafından denetime tabii bir nesne olarak tasarlanmaktadır.

Karşıt tarafı oluşturan isim ise Rus anarşist Pyotr Aleksiyeviç Kropotkin'dir. Öncelikle Kropotkin, Malthus'la ortak bir yan olarak, insanın doğa ve ahlâk tarafından denetime tabii bir canlı olduğu düşüncesini devam ettirmektedir. Kropotkin'in ayrıldığı nokta; ahlâki görüşü ve siyasal öğretisidir. Kropotkin, Malthus'un aksine insanın doğası gereği iyi olduğunu düşünmektedir. Bu iyilik görüşü Karşılıklı Yardımlaşma öğretisine dayanmaktadır. Bu öğretiye göre doğa, toplumsal canlılara yardımlaşma güdüsü bahşederek türlerinin devamlılığını sağlamalarına önyak olmaktadır. Bu anlamda yalnızca insanda değil tüm toplumsal canlılarda özgeci davranışlar bulunmaktadır. İnsanı farklı kılan şey; ahlâki güdüsünü anlama ve ilerletme yeteneğidir. Başka bir deyişle rasyonelliğidir. Yardımlaşma güdüsü, doğada zaten bulunan mücadeleye karşı bir güdü olarak ileri sürülmektedir. Buna göre, doğanın kendisi zaten bir mücadele alanıdır. Tür içi yardımlaşma, bu mücadeleden kurtulmak ve türün genel refahını sağlamak için bir araçtır (Kropotkin, 2001: 16). Siyasal öge olarak devlet ise Kropotkin tarafından dışarıda tutulan ve kötü olarak nitelenen bir kavramdır. Çünkü Kropotkin'e göre devlet, doğal işleyişe müdahale anlamına gelmektedir ki doğa kusursuz işleyişin sembolüdür. Bu sebeple Malthus'ta bulunan devlet müdahalesinin pozitif algılanışı, Kropotkin'de baştan reddedilmektedir. Nüfus ve salgın hastalık ise Kropotkin'de farklı bir yönü oluşturmaktadır. Kropotkin nüfus sorunuyla ilgilenmemektedir. Çünkü doğa zaten bu tip gelişmelere karşı kayıtsız kalmayarak önlem almaktadır (Kropotkin, 2001: 271-272). Canlılar eğer, Malthus'un öngördüğü gibi birbirleriyle mücadeleye girişirlerse, mücadelenin şiddeti katlanacak ve canlı, yaşamak için fırsat bulamayacaktır. Bu da Kropotkin için türün sonu ve sefaleti anlamına gelmektedir. Bu sebeple toplumsal hayvanlarda, doğanın engelleyici güçlerine karşı yok olmamak için yardımlaşma güdüsü gelişmiştir ki bu da türün refahına yönelik biyolojik ve ahlaki bir girişimdir.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde öncelikle Malthus'u hazırlayan tarihsel koşullar açıklanacaktır. Bu koşulların ekonomik ve toplumsal sonuçlarının tasviri, Malthus'u ortaya çıkaran nedenlerin görülmesini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Ayrıca Malthus'un *An Essay On The Principle Of Population* adlı eseri incelenerek tezini hangi önermeler üzerine kurduğu incelenecektir. İkinci bölümü ise Kropotkin'in siyasal düşüncesi oluşturmaktadır. Kropotkin her ne kadar doğa bilimci bir isim olsa da, doğa bilimsel çalışmalarının siyasala ilişkin ereksel bir mahiyet taşıdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, yardımlaşma kavramsallaştırmasının, doğanın salt bir yönünü açıklamak için değil, alternatif bir toplum modeli geliştirmek için de kullanıldığı söylenebilir. Üçüncü bölümde ise, Kropotkin'in salgın hastalıklar bağlamında bir yorumlaması yapılarak,

çatışmacı modele salgın bağlamında bir alternatif olarak sunulacaktır. Bu çalışma boyunca yararlanılan temel kaynakları ise; Malthus'un An Essay On The Principle Of Population adlı eseri, Kropotkin'in Etik, Çağdaş Bilim ve Anarşi, Karşılıklı Yardımlaşma ve Anarşi Felsefesi-İdeali, Darwin'in Türlerin Kökeni ve İnsanın Kökeni adlı eserleri oluşturmaktadır.

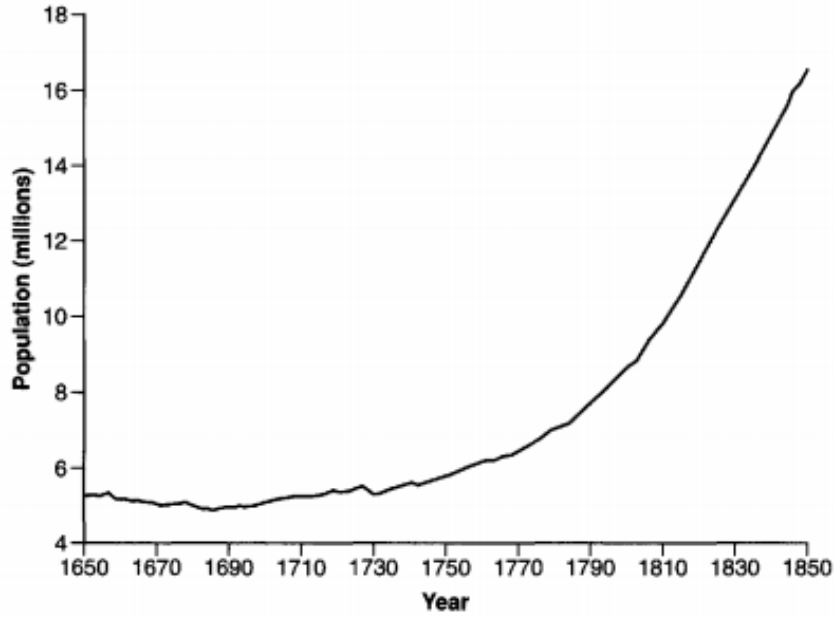
1. Malthus Piyasasının Politik Durumu

18. yüzyılın ortaları İngiltere nüfusunun hızla arttığı bir döneme denk gelmektedir. 1720'lerin sonunda üç dört yıl arka arkaya ölüm sayılarının arttığı İngiltere, 1750-1850 arasındaki dönemde önceki dönemlere göre iki kat nüfus artışı yaşamıştır. İngiltere'deki bu nüfus artışı yalnızca kendi özelindeki yüksek artışı değil, Avrupa'ya kıyasla da bir artışı temsil etmektedir. Örneğin, 1750'de nüfus açısından İngiltere'den dört beş kat fazla olan Fransa, 1850'ye gelindiğinde iki katından biraz fazla nüfusa sahiptir (Hinde, 2003: 181-183). Bu nüfus artışının altında *Yoksulluk Yasası* yatmaktadır. Bu yasa 1601 senesinde Elizabeth döneminde çıktığı için Elizabeth yasaları olarak da bilinmektedir. Ayrıca 1834 senesine kadar, 1601 kökenli yasanın, farklı düzenlemeleri getirildiği için bu yasalar *Eski Yoksulluk Yasaları* olarak da bilinmektedirler. 1601 senesinde çıkan yoksulluk yasasına göre yoksullar, ücreti fark etmeksizin bulabildikleri işte çalışmak zorundadırlar. İş bulamadıkları takdirde yardım görebileceklerdir. Ancak bu yasa yerel ölçekte düzenlendiği için büyük iç göçlerin hazırlayıcısı da olmuşlardır. ³ Diğer yandan 1795'te çıkan *Speenhamland Yasası* ile birlikte gelir düzeyi aile ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Buna göre bir aile öngörülen geliri kazanamıyorsa yardım alabilmektedir (Polanyi, 2010: 127). Buradan şu çıkarım yapılabilir: 1601 senesinde çıkan yasa, birey temelli bir ekonomik ilke ve program ileri sürerken; 1795 tarihli yasa ise aileyi temele alarak bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. *Speenhamland* yasası ile birlikte işçinin üretim verimine ve kalitesine karşı olan kaygısı azalmış; ayrıca aile kurmanın bir ekonomik artı olması durumu belirterek evlenmek teşvik edilmiştir.

Nüfus artışının devlet politikasıyla sağlandığı bu ortam, bu artışın kontrol edilemeyecek noktaya gelmesi endişesini de beraberinde getirmekteydi. Bu endişeyi taşıyan isimlerden biri de Thomas Robert Malthus'tur. Malthus'a göre nüfusun artışı nihayetinde bir kıtlığı ortaya çıkaracaktır. Çünkü nüfus ile kaynaklar paralel bir şekilde ilerlememektedir. Buna göre nüfus geometrik dizi şeklinde ilerlerken, kaynaklar aritmetik olarak artmaktadır (Malthus, 1993: 17). Bu yaklaşıma göre, bir süre sonra nüfusun kaynaklara oranı 1024:11 gibi bir sonuç olacaktır ki bu da 11 birimlik kaynağın 1024 birim arasında bölüşülmesi anlamına

³ Eski yoksul yasaları, kiliselerin yetki alanına (parish) göre düzenlenmektedir. Başka bir deyişle yardımların gerçekleştiricisi yerel düzeydeki kiliselerdir. Bu durum daha sonraları yardım işinde iyi olan ve olmayan ayırımına sebep olmuş; işlevini yerine getiremeyen kilise bölgesindeki yoksullar diğer kilise bölgelerine doğru göç etmeye başlamışlardır.

gelmektedir. Böylece Malthus'un ilk problemi olan nüfus-kaynak ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1. İngiltere'nin yıllara göre değişen nüfus grafiği (Hinde, 2003: 181).

Malthus'a göre nüfusun geometrik artışı, evlenme ve üremenin kontrol altına alınmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. İngiltere için bu örnek, belirtildiği üzere yoksulluk yasası ile birlikte çalışanın, ailesi içinde yardım alabildiği bir ortama işaret etmekte; bu ise Malthusçu bir ortamda nüfusun denetlenmesi şöyle dursun, arttırılmasına yönelik bir çabayı göstermektedir. Bunun ise kaynakların dağılımında, Hobbesçu bir doğa durumuna yol açacağı düşünülmektedir. Buna göre sınırlı sayıdaki kaynakların varlığı, o kaynakların bölüşümü adına bir savaşa, sömürüye ve nihayetinde bazılarının yok oluşuna yol açacaktır. Diğer yandan nüfusun artışı, işgücünün ekonomik anlamda zayıflamasına da sebebiyet verecektir. Ancak bu zayıflama emeğin ucuzlaması olarak ortaya çıkmamaktadır. İşgücündeki arzın fazla olması, onun fiyatının ucuzlayacağı yönünde bir beklentiyi oluşturabilir. Ancak Malthus (1993: 20) bunun tam tersi olan talep yönünden, herkesçe istenen sınırlı kaynakların pahalı hale gelmesi yönünden okuyarak, sınırlı arza yaptığı vurguyu tutarlı bir biçimde ortaya koymaktadır. Çünkü nihayetinde önemli olan, sonsuz bir biçimde artabilecek işgücü değil, sınırlı sayıda olan kaynakların dağılım prensibidir. Canlılık olarak, kendi devamlılığını sağlamak için belirli kaynağı elde etmek isteyecektir. Bu durumun sonuçlarından biri ise varoluş mücadelesidir. Buna göre sınırlı birim sayıdaki kaynağı elde etmek isteyenler, bu kaynaklar için nihayetinde karşı karşıya gelecektir.

Darwin bu karşı karşıya gelme durumunu *Varolma Savaşı* kavramı altında ele almaktadır. Darwin (2015: 86) şöyle demektedir: "Yaşayabilecek olandan daha çok birey üretildiği için, varolma savaşı her durumda, bir bireyle aynı türden başka bireyler arasında, ayrı türlerin bireyleri arasında, ya da fiziksel yaşam koşullarına karşı vardır. Bu,

bütün bitkiler ve hayvanlar alemine aşırı zorlanarak uygulanmış Malthus öğretisidir; çünkü bu durumda besin zorla artırılamaz ve çiftleşme sağlığıyla önlenemez". Malthus da bu görüşe "yarattığımız insanlık tarihi, yüksek sınıfların tarihidir" diyerek katılmaktadır (Malthus, 1993: 20). Anlaşılacağı üzere Malthus ve yorumcuları, varoluş mücadelesinin bir doğa kanunu olduğunu; bu kanunun da nüfus ile birlikte orantılı olarak şiddetleneceğini bildirmektedirler. Buna göre kazananlar – deyim yerindeyse- tarihlerini yazarak bir anlamda yarışı kazanmayı siyasal meşruluğa dönüştüreceklerdir. Bu ise doğada ve toplumda güçlü olan ile olmayana ayırmanın bir yolu olacaktır.

Nüfusun öngörülemeyen şekilde artması bunun altında yatan cinsellik güdüsünün de rasyonalite ile dizginlenemeyeceği gerekçesi ise Malthus için ikinci sorunu oluşturmaktadır (Malthus, 1993: 12). Malthus cinsellik önermesini Adam Smith ve William Godwin'e karşı sunmaktadır. Smith'e göre refah ve reel ücretlerin olduğu yerde nüfusun artması olağandır. Ancak nüfus arttıkça refah gerileyeceği için, bu gerileme sonuç olarak nüfusu da azaltacaktır. Başka bir deyişle nüfusun yönetimi piyasanın kendi içerisinde; görünmez el ile gerçekleşecektir (Smith, 2011: 148). Godwin ise insanlığın rasyonelliği üzerinden bir tanımlama ile nüfus artışının bir noktadan sonra kendiliğinden duracağını belirtmektedir. Çünkü insan rasyonel bir varlık olarak, nüfus artışının felaketlere yol açacağını önceden kestirecek; böylece otokontrolü sağlayarak üreme hızını düşürebilecektir. Godwin bu varsayımında tüm insanlığı tek bir beden ve akıl olarak algılamış; bu gerekçelendirmeyi ise akla dayanan *evrensel iyilik* kavramı temeline oturtmuştur. Buna ek olarak Godwin kaynakların hızla tükendiği yönündeki düşünceleri de paylaşmamaktadır. Bu duruma dair Godwin (1793: 861) şöyle demektedir: *"Yaşanabilir dünyanın dörtte üçü ekili bile değil. Ekili olanlar ise çok büyük ilerlemelere kabil. Yüzlerce yıl boyunca artan nüfusa rağmen dünya hala sakinlerine geçim sağlayabiliyor"*. Üstelik Godwin, nüfusun kaynaklara oranla arttığı durumda, insan aklının bu durumun önüne geçeceğini ifade etmektedir. Buna karşılık Malthus, Sibiryaya yolculuğu deneyiminden başka bir sonuç çıkarmaktadır. Malthus, geniş topraklara ve az nüfusa sahip Sibiryaya'da bile insanların bolluk içinde sefil bir durumda yaşadığını vurgulamıştır. Bunu da "yönetimin doğası" ve "insanların alışkanlıkları"na bağlayarak, insani alışkanlıklara yerleşmiş lüks davranışları ve yönetimin sömürü yanının, bolluk olmasına rağmen sefalet içinde yaşanmasına sebep olduğunu belirtmiştir (Todes, 1989: 24). Ancak Malthus bu durumlara aksiyolojik yaklaşmaz. İnsani eylemler, yönetimin doğası iyi ya da kötü olarak değerlendirilmekten ziyade, doğanın gerçekleri olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple Malthus mücadele durumuna da iyi ya da kötü bir anlam yüklememektedir. Onun savunduğu, doğa gerçeği olarak mücadeledir. Bu mücadeleye yol açan ise cinsellik arzudur. Godwin'in rasyonalite ile aştığı cinsellik arzusu, Malthus'ta akıl ile aşılamayan; insanın iştah, irrasyonel ya da güdüsel tarafına hitap eden bir arzudur. Bu sebeple Malthus, insanların akletmesiyle cinsellikten vazgeçileceğini düşünmemektedir. Hatta Malthus (1993: 88) daha da ileri giderek bu dürtüden neredeyse hiçbir insanın vazgeçemeyeceğini belirtmektedir. Bu sebeple nüfus artışı ve bunun sonucu olarak kaynaklar adına

mücadele kaçınılmaz olacak; dünyada barış ortamı sağlanamayacaktır. Malthus (1993: 76) buna dair şöyle demektedir: “İnsan bolluk içinde yaşayamaz. Doğanın nimetleri herkesçe paylaşılabilir. Eğer kurulu bir düzen yoksa herkes kendi kaynağını kendisi korumakla yükümlüdür. Bencillik kaçınılmaz hale gelecek, canlılar arasındaki yarış daimi olacaktır”. Malthus bu yaklaşımıyla birlikte toplumsal eşitliği de bir kenara bırakmış; eşitliğin, evlilik kurumu ve mülkiyet güvenliği ile birlikte yok olduğunu belirtmiştir (Malthus, 1993: 85).

Tüm bu sebeplerden ötürü Malthus nüfusun azaltılması gerektiğini; nüfusun artmasının önüne engeller konulmasını gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de önleyici (preventive) ve olumlu (positive) engeller denilen iki kavram ortaya koymaktadır. Önleyici engeller insanın irade ve mantığıyla beraber nüfusun artmasına yönelik, kısmen de kişisel alanla sınırlı, hareketlerini ifade etmektedir. Olumlu engeller ise çok farklı şekillerde tezahür etmekte olup, insanı zorlayan ve dışsal kuvvet uygulayarak yaşamını kısıtlayan engelleri ifade etmektedir (Turanlı, 1977: 39). Salgınlar bu olumlu engele bir örnek oluşturmaktadır.

Malthus, *Essay on The Principle of Population* adlı eserinin yedinci bölümünü salgın hastalıklara ayırmıştır. Salgın hastalıklarla ilgili Johann Peter Süßmilch adlı demografin verilerinden yararlanan Malthus; bu verilerin dikkatli incelendiği takdirde, nüfusun, kaynakların sınırlılığı ötesindeki şeyler tarafından da kısıtlandığını iddia etmektedir (Malthus, 1993: 51). 1736-37 yıllarındaki salgınların, İngiltere’deki nüfus artışını kontrol ettiğini belirten Malthus, (1993: 52) salgınlar sayesinde nüfusun 56 yılda ikiye katlandığını bildirmektedir. Böylece Malthus salgını, nüfusun artmasının doğal bir sonucu olarak ele almaktadır. Çünkü daha kısa sürede ikiye katlanabilecek nüfus salgın hastalıklar sayesinde 56 yıllık bir sürece yayılmıştır. Ayrıca hanedeki kişi sayısının artmasıyla hem kişisel alanın daralması hem de temizliğin zorlaşması bakımından; ekonomik olarak da ele alınmaktadır. Darwin de (2015: 90) bu duruma katılmaktadır ancak Darwin bu durumu av hayvanları temelinde vurgulamaktadır. Yine de *İnsanın Türeyişi* adlı eserinde Darwin (1975: 63) yoksul ve kalabalık hanelerde yaşayanların hastalıktan ölmesini belirtirken Malthus’a yaklaşmaktadır. Ancak bu durum Malthus için farklıdır. Salgın hastalığın nüfusun azaltıcı bir ögesi; olumlu engel olarak görülmesi, salgın hastalıkların önüne set çekilmesiyle birlikte düşünüldüğünde, engelin engellenmesi anlamı taşıyacaktır. Bu ise nüfusun, yoksulluk yasaları etkisinde olduğu gibi, kontrol edilememesine ve geometrik olarak artmasına neden olacaktır. Bu durum da nihayetinde bir felaket olarak belirecektir. Darwin için ise, insanın aklıyla aştığı biyolojik bir engel, işleyiş olarak görülecektir.

Olumlu engel olarak salgının bir diğer işlevi, daha sonra Darwin’in de üstleneceği, gereksiz, fazla, atıl olanın baskılanıp yok edilmesidir. Bu anlayışa göre, sınırlı sayıdaki kaynaklar sınırsız tüketici tarafından kullanılamayacağı için, burada bir yarış gelişecektir. Bu ise, Hobbesçu bir tabirle, güçlü ile güçsüzün karşı karşıya gelmesini; üstün olanın, olmayan üzerinde egemenlik kurmasını ya da yok etmesini sağlayacak bir işlev olarak belirlemektedir. Ancak Malthus’un belirlediği

salgın hastalık durumu, doğrudan doğaya karşı beliren bir mücadele olarak ortaya çıkmakta, böylece aynı tür içindeki yarış; yarış başlamadan elenmeye tabii tutulmaktadır. Bu nedenle salgınlar, doğanın canlılar üzerinde uyguladığı bir mücadele çeşidi olmakla birlikte, gereksiz olanın yok edilmesini de öngören bir temizlik işlevini de üstlenecektir (Malthus, 1993: 56). Buna rağmen Malthus aynı zamanda büyük kırılma dönemlerini, büyük üreme dönemlerinin de izlediğini belirtmektedir (Malthus, 1993: 56). Bu sebeple nüfusu azaltan dönemler ve sebepler başlı başına çözüm odağını oluşturmamaktadır. Çünkü nüfusun azalması aynı zamanda, ücretlerin artmasına, bu da evliliklerin artmasına, bu durum da nihai olarak nüfusun tekrar artmasına sebep olmaktadır (Hinde, 2003: s. 86). Malthus bu durumda siyasi bir reçete sunarak, toplumsal kurumları, engellerin işlenmesi, nüfus artışının engellenmesi yönünde bir görevlendirmeye tabii tutarak sınırlama getirir (Turanlı, 1977: 40). Bu sınırlamalar; engelleyici yönde yasaların yapılması, evliliğin zorlaştırılması, nüfusu arttırıcı yönde bir yasa ya da kurum varsa bunların kaldırılması şeklinde tezahür edebilir.

Bunlarla birlikte Malthus, teorisinin ahlaki olarak kötü olduğunu düşünmemektedir. Belirtildiği üzere Malthus, doğaya değer atfetmemiş, işleyişi olduğu gibi kabul etmiştir. Diğer yandan Tanrısal yasa olarak beliren, kaderci anlayışa da karşı çıkarak, bu anlayışın karşısına Doğal Yasa'yı koymuştur. Bu anlayış gereğince de, nüfusun azalmasının bir doğa yasası olarak belirlediğini ve aslında insanlığın da bu bilgiye içkin olduğunu vurgulamıştır (Malthus, 1993: 57). Bu sebeple, salgınların "gereksiz"leri yok ettiği söylemi ile salgın olarak beliren olumlu engellerin kurumlar tarafından desteklenmesi gerektiği söylemi Malthus'ta, görev duygusu ile doğal yasayı kabullenmenin bir bileşimi olarak tezahür etmektedir. Buradaki görev duygusunun, daha büyük felaketin önlenmesi düşüncesiyle beliren; acil eylemi tetikleyen bir davranış çeşidi olarak karşımıza çıktığı düşünülmektedir. Doğal yasayı kabullenmenin ise, olaylar karşısında tarafsız kalabilme yeteneğine ve değer atfetmemeye bir vurguyu ifade ettiği düşünülmektedir. Bu anlamda doğal yasanın bir ifadesi olarak salgınlar, nüfus ile kaynaklar arasındaki oranı dengeleyen bir işlev olarak belirmektedir. Toplumsal kurumlardan beklenen ise bu engellerin iyi işlemesi için çalışmaktır.

2. Kropotkin'in Siyasal Teorisi

18 ve 19. yüzyıl gelişmeye başlayan doğa bilimlerinin, toplum bilimleri üzerinde de çok büyük etkileri olmuştur. Bu etkilerin en bilineni; Malthus ile başlayıp Darwin ile zirveye ulaşan biyolojik görüşün, siyasal atmosferin, toplumun ve piyasanın yorumlanmasında kullanılmasıdır. Bu anlayış önceki bölümde belirtildiği üzere varoluş mücadelesine temellenmiş; bu da Hobbescu bir doğa durumu tasvirine benzer bir biçimde belirmiştir. Diğer yandan Hegelci diyalektik-ilerlemeci tarih anlayışının, zıt kutuplar arasındaki çatışmacı yaklaşımı benzer mücadele ortamını andırmakta idi. Bu anlayışların siyasi tasavvurları "tarihin nihai amacı olarak devlet" ya da "düzenleyici, eyleyici olarak Devlet" kavramlarını da içinde taşımaktaydı. Ancak 18. Yüzyılda Godwin ile birlikte şekillenmeye başlayan ve siyasal olarak daha en baştan "devlet"i reddeden bir

siyasal gelenek belirlemekteydi ki; bu gelenek anarşizm olarak anılmaktadır. 19. yüzyılın doğa bilimleri ruhuna yatkın olarak anarşizm içinden coğrafyacı ve doğa bilimci benzer bir isim çıkarmıştır: Bu isim Pyotr A. Kropotkin'dir. Kropotkin, Malthus ve Darwin gibi toplumu biyolojik temelli algılamaya çalışmış; iynin, siyasetin, adaletin ve eşitliğin temelini doğada aramıştır. Ancak kendi dönemiyle radikal bir şekilde zıtlaşan Kropotkin, toplumu çatışmacı ya da mücadeleciler olarak değil, yardımlaşmacı olarak ele almıştır. Bu radikal kopuş açısından Kropotkin'in incelenmesi önem arz etmektedir.

Anarşizm en temel tanımıyla, merkezi düzenlemeyi ve teritoryal egemenliği ifade eden devletin ortadan kaldırılmasıyla, birey ve toplum üzerindeki her türlü baskıyı yok etmeyi amaçlayan siyasal düşüncedir. Anarşistlerin çoğu, insanın doğası gereği iyi olduğuna inanmaktadır. Devlet ise bu iyi olma durumunu bozan çürümüş bir kurumun ifadesi olarak görülmektedir. Çünkü devlet, Marshall'ın (2003: 15) da ifadesiyle, mahkemeler, hapishaneler, ordu ve hukuk gibi aygıtlarıyla var olan, toplumu düzenlemek şöyle dursun, aksine düzensizliğe sürükleyen bir kurumdur. İnsan doğasına duyulan iyimser bakış açısı bağlamında anarşizm, başlangıçta iyi olana dönüşü ifade eden bir anlayışa sahip olmakla birlikte, çatışma ya da savaşa değil dayanışma ve yardımlaşmaya referans vermektedir.

Anarşizmin önemli temsilcilerinden Kropotkin için de durum benzerlik göstermektedir. Bir doğa bilimci ve coğrafyacı olan Kropotkin, anarşist teorisini doğaya dayandırarak ve insanın iyimserliğine duyduğu güvenle ortaya atmıştır. Kropotkin'in teorisinin en önemli yanı, doğaya dayandırılan kavramın, "iyi niyet, evrensel iyi, tarafsız gözlemci" gibi gözlem ötesi olmadan, deney ve gözlemlere dayandırmasıdır. Todes'un (1989: 126) da belirttiği gibi, Darwin İngiltere'ye, seyahati sırasında topladığı verilere dayanan bir gözlemci ve natüralist olarak dönerken, Kropotkin de Sibirya'daki görevi sırasındaki gözlem ve raporlarına dayanarak benzer tecrübeyi yaşayacaktır. İki Humboldcu, bilim insanı da jeolojik temellere dayanan verilerden yola çıkmaktadır. Doğaya dayandırılarak oluşturulan bu kavram *Karşılıklı Yardımlaşmadır*.

Karşılıklı Yardımlaşma teorisini siyasal alanda karşılayan kavramlardan biri *halkların yaratıcılığı* kavramıdır. Bu kavrama göre insanlık tarihi boyunca elde edilen kültürel, siyasi, bilimsel, ekonomik ve teknolojik kazanımlar bir kişi ya da gruba ait değil, topluma aittir. Bu kazanımlar toplumla öyle iç içe geçmiştir ki, bir kişi ya da grubun payını o birikimde çekip belirlemek imkânsızdır (Kropotkin, 2005: 69). Bu birikim ise insanların birbirleri üzerinde tahakküm kurması, var olma savaşı sırasında birbirini yok etmesi sırasında değil; türlerin kendi içerisinde yardımlaşması sayesinde var olabilmektedir. Bu sebeple birikimin kaynağının devlet değil, yardımlaşma olduğu öngörülmektedir. Bu yaklaşımla birlikte devleti meşrulaştıran doğa durumu, savaş durumu gibi ifadeler eleştirilmekte, Hobbesçu siyaset geleneğine karşı, biyolojik ve ideolojik alternatif geliştirilmektedir. Çünkü Kropotkin'e göre insanda ve diğer toplumsal canlılarda var olan yardımlaşma içgüdüğü, devletin gerekliliğini ortadan kaldırmakta, anarşist bir toplumun temelini ortaya koymaktadır.

Kropotkin bu noktaya varırken Darwin'den yola çıkmaktadır. Darwin, *İnsanın Kökeni* (1975: 136) adlı eserinde şöyle demektedir: “*Toplumsal içgüdüler, bir hayvanın kendi soydaşlarının toplumunda bulunmaktan hoşlanmasına, onlarla belirli bir ölçüde duygudaş olmasına ve onlar için çeşitli işler yapmasına yol açar*”. Bu yaklaşım gereğince toplumsal canlılar önce kendi topluluğu sonra da tür içindeki yardımlaşma sayesinde, genel iyiliği sağlayarak türün devamlılığına katkıda bulunurlar. Bu yardımlaşmalar tür içindedir çünkü amaç türün genel iyiliğidir; toplumsaldır çünkü eylemlerin kökeni canlıdaki toplumsallık içgüdüsüdür. Bu yaklaşım Sosyal-Darwinizm’de savunulduğu üzere türlerin birbirini yok etmesi üzerine değildir. Çünkü Darwin, tür içindeki bir üyenin, diğer üyeyi canı pahasına kurtarmaya çalışacağını kabul etmektedir. Bu eylemler düşüncenin birer ürünü olmamakla birlikte, zamanında gerçekleştirilmediği takdirde birey üzerinde mutsuzluk ve hüznün bile yaratabilecek kapasitededir (Darwin, 1975: 152). Kropotkin de Darwin’in toplumsal canlılardaki yüksek bilinç pozisyonundan yola çıkarak tür içindeki yardımlaşmanın, türün genel refahına ilişkin pozisyonunu desteklemektedir. Bu sebeple Todes’un da ifadesiyle (1989: 123) Kropotkin’in Karşılıklı Yardımlaşma kuramının ideolojik bir amaç taşıdığı söylenebilir. Zira Kropotkin, Sosyal Darwincilerin *Türlerin Kökeni*’nden yola çıkışında olduğu gibi, *İnsanın Kökeni* adlı eseri temel alarak teorisini ortaya atmaktadır. Ancak bu biyolojik verilerin anarşist bir çarpıtmasını ifade etmemektedir. Kropotkin ilgili eserinde, etnografya, antropoloji ve biyolojiden ve aynı zamanda Sibiryaya görevi esnasındaki gözlemlerinden de yararlanmaktadır. Bu bağlamda Kropotkin özelinde, bilimsel paradigmaya dayalı bir tercihin mevcut olduğu ileri sürülebilir.

Karşılıklı Yardımlaşma adlı eserinde Kropotkin, sorgulanmadan kabul edildiğini düşündüğü Hobbesçuluk ve yanlış yorumlandığını iddia ettiği Darwinizm’e karşı yola çıkar. Kropotkin’in iddiası doğada mücadele olmadığı yönünde değildir; doğa bir mücadele alanıdır. Ancak bu mücadele, tür içinde değil, türler arasındaki mücadeleden oluşmaktadır (Kropotkin, 2001: 5). Yine aynı eserde, savaş düşüncesine dayanan mücadele kavramının Malthus’un kavrayışından çıktığı iddia edilmektedir. Bu yaklaşıma göre Malthus’un iddia ettiği gibi, birbirleriyle kıran kırana mücadele eden topluluklar değil, yardımlaşan aynı türe ait topluluklar bulunmaktadır (Kropotkin, 2001: 16). Bu sebeple Kropotkin’in iddiası, Malthusçu dünya görüşünün tam zıttı bir konuma yerleşmektedir.

Kropotkin (2001: 22) için yardımlaşma, hayvanlar âlemindeki bir kuralı ifade etmektedir. Buna göre verili bir halde toplumsal hayvanlarda bulunan bu içgüdü, doğanın düzenleyici gücünden kaynaklanmaktadır. Toplumsal bir hayvan olarak insan da bu yasadan bağımsız değildir. Bu sebeple insan da yardımlaşma içgüdüsüyle birlikte doğmaktadır. Bu bağlamda insan, rasyonalite açısından hayvandan öte bir anlam ifade etmemektedir. Ancak bu içgüdüğü tanımlaması ve ilerletebilecek araçları geliştirebilmesi açısından diğer canlılardan ayrılmaktadır. Başka bir deyişle, insan kendi doğasını aşmak açısından değil, tanımak ve geliştirmek açısından farklılaşmaktadır.

Vahşileri ele alan Kropotkin için, yardımlaşma ve ortaklaşa komünal yaşam vahşileri niteleyen temel özelliklerdendir. Buna göre vahşiler, ortaklaşa bir yaşam sürerek yardımlaşma ilkesine göre varlıklarını devam ettiriyorlardı. Köy komünleri olarak birleşmeleri, ihtiyaçların giderilmesinde etken bir rol oynamaktaydı. Mülkiyet kavramının ise farklı bir anlamı bulunmaktadır. Ev, alet, silah gibi “yakılarak imha edilebilecek her şey” mülkiyete girmekte ve miras olarak bırakılabilmektedir. Ancak toprak mülkiyeti bu kavimler için yabancı bir kavram olarak ileri sürülmektedir (Kropotkin, 2001: 118-119). Kropotkin’e göre bu toplumlar, elde ettikleri geçim araçlarını ve çıktılarını bölüşmektedir. Öyle ki, bu topluluklarda ortak üretim ve tüketim bir ritüel gibi ele alınmaktadır. Kropotkin’e göre bu sebeple insan toplulukları için yardımlaşma ve ortaklaşa üretim-tüketim bir anlam dünyası oluşturmaktadır. Biyolojik bir içgüdü, ritüel gibi kültürel hamlelerle taçlandırılarak toplumsal hayvan olan insanın durumunu sağlamlaştırmaktadır.

Öte yandan Ortaçağ şehirleri de Kropotkin’in siyasi düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Kropotkin’e göre Ortaçağ şehirleri, kişilerin uzmanlıklarını ve üretim faydasını toplumla paylaştığı kendi kendine yeten toplulukları ifade etmekteydi. Yerelliğin simgesi olan bu yapılar, kendi gruplarının ihtiyacına göre şekillenmekte ve üretim bu yönde yapılmaktaydı. Bu sebeple, bölgesel egemenliği ele alan merkezi devletin zıt bir konumundaydı. Merkezîyetçiliği ifade eden devlet, yerelin ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalırken, feodal yapılar yerelin ihtiyacına göre üretimi ve mesleki eğitimleri düzenlemekte; şehir, merkez tarafından ortaya konulan cezalandırıcı yasalarla değil, yardımlaşma ve ortaklaşa yaşamın oluşturduğu gönüllü birliktelik ile ayakta durmaktaydı. Öyle ki, bu yapılardaki köylerin yargıyı oluşturma ve toprağı ortak kullanmak gibi iki temel gücü de bulmaktaydı (Kropotkin, 2001: 151). Ancak bu yapılar, köylüleri serflikten kurtarıp özgürleştiremediği için yıkılmaya mahkûm olmuşlardır. Bu yapılar özgürlük yaratımı için mücadele etmişlerdir ancak nihayetinde toprak egemenleriyle anlaşmaya varmak gibi bir hata yapıp üretici güçlerin özgürleşmesinin önüne geçmişlerdir (Kropotkin, 2007: 250). Ancak bu, devletin ortaya çıkmasını meşrulaştıracak, yardımlaşma güdüsünün yok oluşu olarak değil, bu güdüden bir sapma olarak ele alınmaktadır: Kropotkin, insanın hala bu güdüye tabii olduğunu düşünerek, sapmayı geri döndürmenin formülünü inşa etmeye çalışmakta; var olmayan bir güdüyü tekrardan yaratmanın değil. Bu sebeple, sermaye ve devlet karşıtı hareketleri, bu sapmayı yoluna koyacak birer hamle olarak görmektedir. Her ne kadar bunlar siyasi ayağı oluştursa da, ele alınan salgın konusu için de birer ipucu oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, Kropotkin’in perspektifinden bakıldığında, doğal ve içgüdüsel yardımlaşma ve dayanışmaya meyyal olan insanlarda, her bir insan türü için bir dış tehdit haline gelen salgın hastalıkların, bir toplumsal sapmanın ürünü olarak çatışmadan, doğal evrimsel karşılıklı yardımlaşma ve ortaklaşa güdüsünü harekete geçirme potansiyeli üzerinde düşünülmesi bağlamında dikkate değerdir.

3. Karşılıklı Yardımlaşmayı Salgın Bağlamında Düşünmek

Kropotkin, salgın hastalıklarla ilgili bizlere fazla bir şey söylememektedir. Önceden de belirtildiği üzere, Kropotkin'in amacı anarşist bakış açısına biyolojik bir temel ve ahlaki bir yükümlülük getirmektir. Başka bir deyişle, fikriyatında ideolojik bir yan mevcuttur. Ancak ideolojik yorum, bulguların çarpıtılması yönünde de değildir.

Kropotkin, yardımlaşma güdüsünün, toplumsal hayvan olan insanda da var olduğunu; insanın doğası gereği iyi ve ahlaki olduğunu düşünmektedir. Kropotkin bu ahlaki tutumu öncelikle biyolojik uyum olarak ortaya atmaktadır. Darwin'in, en şiddetli mücadelelerin, akraba türler arasında gerçekleştiğine dair tezi, Kropotkin'de şu minvalde ifade edilmektedir: Bir türün yok oluşu, diğer türle arasındaki rekabetin; diğer tür tarafından yok edilmenin bir sonucu değildir. Yokoluş, bir türün şartlara ayak uyduramamasının bir sonucudur ki bu toplumsal hayvanlar için, o türde yardımlaşma olmadığı anlamına gelmektedir (Kropotkin, 2001: 66). Bu sebeple bir tür içindeki nüfusun azalışı o türe fayda sağlamamaktadır. Çünkü toplumsal bir hayvan olarak insan, kendi türdeşi olan bir diğerinden ayrıldığında, acı duymaktadır (Kropotkin, 2018: 60). Kropotkin'in bu yaklaşımı, ekonomik bir yaklaşımla ifade edilen Malthus teorisinin tam zıttı konumda gözükmektedir. Çünkü Malthus'a göre, nüfusun azalması ve bunun aracı olarak da salgın hastalıklar, geçim kaynaklarının sağlanması açısından pozitif bir öğedir. Ancak Kropotkin, doğayı ekonomik olarak değil ahlaki olarak yorumlayarak, salgın hastalığın, türün üyelerine zarar vermesi bakımından, geri kalan üyelere acı vereceği yorumunu açık bıraktığı düşünülmektedir.

Diğer yandan Kropotkin, aşırı nüfus artışına karşı *doğa* tarafından önlem alındığını belirtmektedir. Buna göre, çevresel şartlar gereğince aniden üreyen türler, doğal düşmanları kendilerine çekmektedir. Kropotkin (2001:271-272) bu durumu fareler üzerinden şu şekilde örneklendirmektedir: "1872-73 yazında güneşli günler çoktu, aynı zamanda da sık sık sağanak oluyordu, öyle ki sıcak aylarda, genellikle diğer yıllarda olduğu gibi, yaban çiçekleri eksik olmuyordu. Dolayısıyla mevsim farelere çok uygundu ve bol üreyen bu küçük yaratıklar bir süre sonra öyle çoğaldılar ki, köpekler ve kediler neredeyse yalnızca bunlarla besleniyordu. Tilkiler, gelincikler ve keseli sıçanlar güzel güzel besleniyordu; böcekiyiyen tatu bile fare avlamaya başlamıştı. Tavuklar tamamen yırtıcılaşmıştı, sarı tiranlar (Pitangus) ve Guira'lax yalnızca fareyle besleniyordu". Ancak bu durumda, "insan için nasıl bir bakış açısı geliştirilebilir?" sorusu ortada kalmaktadır. Çünkü insan, doğayı değiştirme gücünü eline alarak, evrimsel piramidin egemenliğini elinde tutan bir canlı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan aklının doğayı dönüştürdüğü ve evrimsel sürece müdahale ettiği düşüncesi kabul edilen bir düşüncedir. İnsan bugün bir aslana av olmamakta, aksine onu belirli alana hapsedmektedir. Yine de insan, her ne kadar doğayı dönüştürse de, dönüştürülen nesne olarak doğa, egemen insanın yegâne mekânını oluşturmaktadır. Bu sebeple insan, egemen olduğu doğaya mahkûmdur. Bu mahkûmiyet ise doğaya düzenleme açısından da fırsatlar vermektedir. Kropotkin doğrudan insan örneği üzerinden açıklamasa da, ani iklim

değişiklikleri ve salgın hastalıkları örnek vererek, doğanın nüfus üzerindeki dengeleyici gücünü yinelemektedir (Kropotkin, 2001: 74). Aslında temel noktada, Kropotkin'in bahsettiği mücadele kavramı da buna dayanmaktadır. Bir mücadele alanı olarak doğa kendi iç dinamiklerine sahiptir. Onda yaşayan canlılar, edilgen bir şekilde ona mahkûmdur. Bu sebeple, Kropotkin, verili bir şekilde bulunan sert mücadelelerin, -eğer yardımlaşma olmasaydı- tür içi mücadelelerle birleşmesi durumunda hiçbir türün ayakta kalamayacağını düşünmektedir.

Kropotkin'e göre, mücadele alanı olarak doğa karşısında toplumsal hayvanların, zihinsel gelişimine bağlı olarak, kategorik ifadelerinden biri *biz* olmuştur (Kropotkin, 2018: 80). Bu ifade, doğal zorluklar karşısındaki mücadelenin bireyselden ziyade toplumsal olduğu yönündeki ifadelerden birine işaret etmektedir. Bu ifade, salgın hastalık bağlamında ele alınacak olursa karşımıza şöyle bir sonuç çıkacağı düşünülmektedir: Doğanın düzenleyici gücü karşısındaki maddi sonuçlar, bireysel değil toplumsal sonuçlar doğurmaktadır. Bir tür içindeki üyelerden birinin ölümü, bireysel ölçekte o toplumsal öznenin ölümüne değil, toplumsal ölçekteki *bizin* tehlikede olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu tehlikenin farkındalığını sağlayan şey, *bizin* kategorik doğuşunun imkânıdır. Başka bir deyişle ahlâki içgüdünün bir sonucu olan *biz*, tüm insan türünün dış ötekisi, bir tehdit karşısında ontolojik ve epistemolojik bir kategori yaratarak toplumsallık bilincini tetiklemekte; bu ise türün devamlılığının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Biz kategorisinin siyasal ve hukuki sonucu ise eşitlik ve adalettir. Değer, mevki ve sermayeye göre farklılaşmayan; doğadan ve ahlaki açıdan homojen olan *bizin*, tür içindeki bireylerin herhangi bir nitelik açısından öne geçmeden, türün genel refahı için eşitliğin genele faydalı olduğunu belirtmektedir. Bu eşitlik durumu ise genel bir adalet durumunu ifade ederek; yardımlaşmanın ancak ihtiyaç kıstasında gerçekleşmesini belirtmektedir (Kropotkin, 2018: 58). Salgın hastalık bağlamında bir yorumlama girişiminde bulunursak, doğanın bir tepkisi olarak hastalığın, toplumun tüm üyelerine eşit derecede tehdit oluşturduğu; herhangi bir yardım ya da tedavinin tüm üyeler arasında eşit şekilde uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılabilir ki bu durum adaletin ifadesi olacaktır. Çünkü yaşamda kalma mücadelesi, her bir birey için eşitlik ve adalet güdüsünü harekete geçirme potansiyeline haizdir. Aksi durum adaletsizlik olarak nitelendirilebilirse de, Kropotkin açısından türün sonu anlamına da gelebilmektedir. Çünkü böyle bir durumda, doğaya karşı olan mücadelenin üstüne, türün kendi içindeki bencillik ve sınıf mücadelesi de girmektedir. Bu ise önceden belirtildiği üzere türün sonuna işaret etmektedir. Ancak Kropotkin'e göre böyle bir durum, devletli bir toplumda ortaya çıkabilmektedir. Çünkü devlet, yardımlaşmanın ortadan kalktığı, sınıfların ve sömürünün belirdiği bir genel kötülük durumunu ifade etmektedir. Bu sebeple Kropotkin (2001:252), işçilerin karşılıklı yardım ilkesi olmaksızın hayatta kalamayacağını düşünmektedir. Salgın hastalık bağlamında düşünülürse; işçi sınıfının eşitsizlik ve adaletsizlik sebebiyle hastalıklar yüzünden ölmesi,

Malthus'ta olduğu gibi reel ücretlerin artması gibi bir faydayı değil, bir topluluğu oluşturan türün sonunu getirerek acıya sebebiyet verecektir.

SONUÇ

Bugün insanlığın karşı karşıya kaldığı salgın hastalık iki soruyu doğurmaktadır. Bunlardan ilki, herkesin kendi haline bırakıldığı bir durumda salgın hastalıkların işlevini yerine getirerek nüfusu azaltması, pozitif bir öge olarak insanlığın yararına olup olmayacağı sorusuyken; ikincisi, insanlar kendi haline bırakılacaksa devlet gibi düzenleyici kurumların gerekliliğinin ne yönde olacağı sorusudur. İlk soru için Malthus'un yanıtı, olumlu yöndeki bir ivmeye işaret etmektedir. Çünkü nüfus artışı sonsuz bir doğru üzerinde ve geometrik olarak artarken; kaynaklar dünya ile sınırlı olarak ve aritmetik olarak artmaktadır. Bu sebeple nüfusun azalması ve bunun aracı olarak salgın hastalıklar, kaynakların daha az nüfusa dağılması anlamında pozitif bir yön oluşturmaktadır. Ancak bu durum Malthus açısından değer bağımsız bir anlam ifade etmektedir. Çünkü doğa, iyi-kötü ayrımı yapmadan düzenleyicilik görevini üstlenmektedir. Bu durumun çıktısı olarak ekonomik refahın artışında ise olumlu bir yan vardır. Çünkü kaynaklara talebi olan paydanın sayısı azaldıkça, pay sahiplerine daha fazla kaynak düşmektedir. Diğer yandan, Malthus'a göre yoksulluktaki eşitlikense, refah içindeki sınırlı nüfus daha anlamlı gelmektedir. Ancak Malthus bu yaklaşımında insanı ve dünyayı salt kaynaklara ve ekonomik ilişkilere göre değerlendirmektedir. Bu durumda, insanın ahlâki yargıları saf dışı bırakılarak, Darwin'in *İnsanın Kökeni*'nde de belirttiği, bir insanın ötekini düşündüğü duygusal ve ahlâki tarafı yok sayılmaktadır. Malthus bu anlamda ahlâkın bilgisini aşarak, insanı ve doğayı ekonomi temelli değerlendirmektedir.. Ancak Darwin ve Kropotkin'in de belirttiği üzere insan, toplumsal bilinci gelişmiş bir canlıdır. Refah önemli bir etken olmakla birlikte, türdeşin refahı da göz ardı edilebilecek bir nitelik olarak görülmemektedir.

Buna karşılık Kropotkin, insan türünün yardımlaşmaya içkin olan doğasına ahlâki bir değer atfederek insanlığın bir kısmının, geri kalanların refahı için, salgına feda edilmesi düşüncesine karşıt pozisyonundadır. Zira Kropotkin doğrudan salgın hastalıklar için Malthus gibi bir yorum getirmemiştir. Kropotkin için refah, aşırı nüfusun bir kısmının feda edilmesiyle gerçekleşmemektedir. Çünkü nüfusun düzenlenmesi zaten doğanın kendi içindeki bir işlevidir. İnsanlar Malthus'un önerdiği yolda ilerleyecek olursa, doğa karşısındaki mücadeleye bir de kendi içindeki mücadele eklenecektir. Kropotkin'in (2001:71) de kendi gözlemi üzerinden belirtilirse; nüfusun 80 yıl değişmeden aynı kaldığı Güneydoğu Rusya'da bebek ölümlerinin fazla oluşu doğanın bir mekanizması olarak işlemektedir. Malthus'un herkesin herkesle savaştığı kaotik ortamı geçerli olursa, nüfusun artmak yerine azalmak durumunda olacağı ve bunun da o topluluğun sonu olacağı kestirilebilecektir. Bu anlamda insan doğasının ahlâki yapısı, doğaya karşı mücadelede türün refahına önemli bir bakış açısı sağlamaktadır. Ne var ki, Kropotkin de insanı ve doğayı ahlâki temelli sayarak, ekonomik tarafı göz ardı etmektedir. İnsanlık teknolojik ve tıbbi gelişmeler ile doğanın düzenleyici

gücünün etkisini azaltmakta; bu da nüfusun kontrol edilemez bir şekilde artmasına yol açmaktadır. Bu durumda Malthus'un varsayımı uzak görülmektedir. Kabul edilecektir ki, kaynak kıtlığı yaşayan bir topluluk salt ahlâki güdüler ve rasyonalite tarafından kısıtlanamayarak, Hobbesçu bir doğa durumuna varabilecektir.

İkinci sorun için Malthus, devleti pozitif bir araç olarak görmektedir. Devlete, biyopolitik iktidarı tanıyan Malthus, müdahalesizliğin bile pozitif bir yönü olacağına dair işaretler vermektedir. Ancak bu durumda, ekonomik gücün siyasal güce dönüşmesi ve iktidar alanının salt geçim kaynaklarına sahip özneler tarafından ele geçirilmesi mümkün olabilir. Bu ise gücün değil ancak zenginliğin hak haline gelerek, geçimini sağlayamayanların ölümünün göreve dönüşmesinin meşrulaştırılması gibi totaliter eğilimlere yol açabilir. Bu bağlamda yoksullar ve sakatlar üzerinde uygulanacak öjenik ve biyopolitik yöntemler, Malthus'ta çok net olmasa da yoruma açıktır. Bu durum için, insan hayatının, iktidarın salt nesnesi pozisyonuna gelmesi kaçınılmazdır yorumu yapılabilir. Çünkü kaynakların kıtlığı önermesi, siyasal düzlemde meşrulaştırıcı bir söylem olarak kullanılabilir ve bu ise özgürlüklerin önünde bir engel teşkil edebilir. Buna örnek olarak, günümüzde hastanelerdeki doluluk oranlarının misal verilmesi üzerine sosyal yaşamın denetlenmesi ve kısıtlanması gösterilebilir. Sağlık sistemi bir kaynak olarak ele alınacak olursa; kaynağın kıtlığı söylemi siyasal bir söyleme dönüşerek, insanı salt nesne haline getirebilir ki bu da insan hayatını iktidar tarafından her türlü müdahaleye açık hale getirebilecektir. Ancak örneklendirilmeye çalışılan durumda temel bir husus mevcuttur: Malthusçu politika bilinçli ve iradi bir politika iken, örnek gösterilen sağlık sistemi, bir rastlantısal zorunluluk ve kıtlık üzerinden açığa çıkmaktadır. Bu sebeple verilen örneğin, doğrudan nüfus azaltmaya yönelik bir politika olmadığı; sadece Malthusçu çizgide ekonomik kıtlığın anlaşılmasına yardımcı bir öge olarak kullanıldığı belirtilmelidir.

Kropotkin için ise durum baştan farklıdır. Önceden de belirtildiği üzere Kropotkin, devleti kötü ve gereksiz bir kurum olarak görmektedir. Bu sebeple Malthus'un düzenleyici olarak gördüğü devlet, Kropotkin için kaldırılması gereken tarihsel ve toplumsal sapmanın bir ürünüdür. Bu durumda, devletler eğer salgın durumunda vatandaşlarına destek ve fayda sağlamıyor veya sağlayamıyorsa Kropotkin'in eleştirisi haklı görülmektedir. Hatta küresel ölçekteki bir salgın durumunda küresel çapta örgütlenmiş büyük sağlık sektörü ve sağlık bilimi karşısında devletlerin işlevinin ne yönde seyredeceği de dikkate alındığında, tüm insan türünü içine alan bir küresel yardımlaşma ve dayanışma ağının ne kadar işlevsel hale geldiği de ortadadır. Devlet, insan hayatını koruma yönünde bir hamleyi başarılı bir şekilde atlatamıyorsa meşruluğu tartışılır hale gelecektir. Çünkü insanın siyasal ve ekonomik varlığı öncelikle biyolojik varlığına bağlıdır ki bu da yaşamın güvence altına alınması ile ilgili bir meseledir. Ancak bu durumda Kropotkin'in teorisinin önüne iki soru çıkmaktadır. Bunlardan ilki, başarılı devletler ve siyasal yapılar nasıl değerlendirilecektir? İkincisi ise, insanın rasyonalite ve ahlak tarafından kısıtlanamadığı durumlarda nasıl organize

olunacaktır? İlk soru için Kropotkin'in cevabı şu yöndedir: Devletin tarihsel bir ürün olduğu düşüncesi Kropotkin'in tarih anlayışından bir noktada etkilenmektedir. Bu yaklaşıma göre devlet, yardımlaşmanın bittiği noktada ortaya çıktığı için, iyi/başarılı bir devlet tahayyülü mümkün değildir. Bu sebeple Kropotkin'in yaklaşımı tamamen hipotetik ve ideolojiktir. İkinci soru için cevap ise şu yöndedir: İnsan rasyonel ve ahlâki bir canlı olduğu için birbirine karşı olan savaş durumu salt varsayımdır. Ancak, salgın gibi, ölümün aniden gelebileceği bir durumda aynı niteliklerin korunup korunamayacağı bilgisi, Kropotkin için de mevcut değildir. Kropotkin her ne kadar bir diğeri için kendini feda etmenin, toplumsal canlılar için bir özellik olduğunu vurgulasa da, toplumun genel refahında bireysel eylemler ve dünya görüşünün etkisini göz ardı etmektedir. Kropotkin bu durumda toptancı bir görüşle, toplumun öncelik taşıdığını, bireyin ise sonradan geldiğini vurgulayarak bir tür feragat ideolojisi geliştirmektedir. Ancak bireyin topluma karşı feda edilmesi, Malthus'taki yoksulların feda edilmesine benzemektedir: Malthus'ta durum ekonomik temelli iken, Kropotkin'de siyasal bir anlam taşımaktadır.

Bununla birlikte, Kropotkin'in mutlak eşitlik teorisi bir kapı açmaktadır. Yardımlaşma güdüsünün bir sonucu olarak, feragatin dışında insan, siyasal hayatta bir diğeriyle tamamen eşittir. Bu ise ekonomik ya da siyasal farklılıklara kapalı bir toplumun emaresi olup; herhangi bir öznenin bir diğeri için hiçbir şekilde feda edilemeyeceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Malthus'ta birinin refahı için diğeri gözden çıkarılabilirken, ki bu da eşitsizliğin bir sonucudur; Kropotkin'in siyasal toplumunda ise mutlak eşitler olarak insanlar, her türlü toplumsal imkândan yararlanmaktadır. Bu da biyolojik bir güdü olarak yardımlaşmanın, siyasal bir yansıması olarak görülebilir. Bu durum salgın hastalıklar bağlamında ise şöyle bir duruma işaret etmektedir: Herkesin eşit olduğu bir toplumda, herkesin yaşamı eşit değerdedir. Bu durumda toplumsal öznenin, bir diğeri için feda edilmesi ya da herhangi bir şekilde iktidar tarafından dışarı itilmesi söz konusu değildir. Toplumsal yapı, bireysel uzmanlaşmayı ekonomik çıkar için değil yardımlaşma ölçüsünde geliştirdiği takdirde genel refah sağlanarak, türün soyu garanti altına alınacaktır. Bu ise, siyasal ve hukuki güvencenin biyolojik yaşamı emniyet altına alan bir uzantısı olarak görülebilmektedir. Özellikle türün her bir bireyi için dış tehdit olan bir salgın hastalık karşısında herkesin yaşamı eşit değerdede olduğu düşünüldüğünde; bu durum, türün devamlığı açısından "dış düşmana/öteki"ye karşı, insanlar arasında, doğasında var olan yardımlaşma ve dayanışma güdüsünü harekete geçirebilecek potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir. Çünkü küresel sorunların devletleri aşan bir biçimde küresel yardımlaşma ve komünal bir toplumsallıkla üstesinden gelineceği aşikârdır. Böylesi bir küresel salgın kasırgasında güçlü ve varlıklı toplumsal kesimler, bencillik ve bireysellik güdüsü ile hareket ederek, zayıflar, yoksullar ve hastalar ölsün diye bir tutum içinde olabilirse de, hedef gözetmeyen ve kimi ne zaman vuracağı belli olmayan bir virüs salgını karşısında, aslında kendilerinin de tutunacak dalının Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma olacağına er geç bilincinde olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Darwin, Charles (2015), **Türlerin Kökeni**, Çeviren: Öner Ünalın, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Godwin, William (1793), **An Enquiry Concerning Political Justice, And Its Influence On General Virtue And Happiness** Vol. 2, <https://archive.org/details/enquiryconcernin02godw/> / 12.08.2020.
- Hinde, Andrew (2003), **England's Population A History Since the Domesday Survey**, Arnold Publication, London.
- Kropotkin, Pyotr (2001), **Evrimin Bir Faktörü Olarak Karşılıklı Yardımlaşma**, Çeviren/ler: Işık Ergüden, D. G., Kaos Yayınları, İstanbul.
- Kropotkin, Pyotr (2005), **Anarşi Felsefesi- İdeali**, Çeviren: Işık Ergüden, Kaos Yayınları, İstanbul.
- Kropotkin, Pyotr (2007), **Çağdaş Bilim ve Anarşi**, Çeviren: Mazlum Beyhan, Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Kropotkin, Pyotr (2018), **Etik**, Çeviren: Sinan Altıparmak, Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Marshall, Peter (2003), **İmkânsız İstemek: Anarşizmin Tarihi**, Çeviren: Yavuz Alogan, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Polanyi, Karl (2010), **Büyük Dönüşüm**, Çeviren: Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Robert Thomas, Malthus (1993), **An Essay On The Principle of Population**, https://archive.org/stream/essayonprinciple00thom_0?ref=ol#, 10.08.2020.
- Smith, Adam (2011), **Ulusların Zenginliği 2**, Çeviren: Metin Saltoğlu, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Todes, Daniel (1989), **Darwin Without Malthus: The Struggle for Existence in Russian Evolutionary Thought**, Oxford University Press, New York.
- Turanlı, Rona (1977), **Malthus'un Nüfus Kuramı Ve Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Sorunu**, Doktora Tezi, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İktisat Kürsüsü, İstanbul.